

ระเบียบวิธีวิจัย (Methodology)

การวิจัยเรื่องทุนทางสังคมในชุมชนชาติพันธุ์ : ศึกษากรณีชุมชนมอญในกรุงเทพมหานคร ได้ใช้วิธีวิทยาการวิจัยในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทุนทางสังคมของชุมชนมอญในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาพลวัตของกระบวนการทุนทางสังคมของชุมชนมอญในกรุงเทพมหานคร จากการเก็บข้อมูลจากปรากฏการณ์ในชุมชน การวิจัยครั้งนี้เป็นการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลฐานราก (Grounded Theory Method) เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาข้อมูลจากปรากฏการณ์ภายใต้บริบทของชุมชน ภายใต้พลวัตกระบวนการพัฒนาทุนทางสังคมของชุมชนจากช่วงสังคมประเพณี ผ่านช่วงสังคมทันสมัยและส่วนใหญ่มีเชื้อสายมอญ วิเคราะห์องค์ความรู้จากฐานราก (Grounded Theory) ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาพื้นที่ภาคสนามแบบเจาะจงเป็นชุมชนที่มีคุณสมบัติของชุมชนตามความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้ตั้งถิ่นฐานในชุมชน โดยพิจารณาจากชุมชนชาติพันธุ์หลวงปู่ชาวดลหาลี เป็นชุมชนกรณีศึกษา

สำหรับเหตุผลอื่น ๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น ที่ผู้วิจัยเลือกวิจัยทุนทางสังคมในชุมชนชาติพันธุ์ ศึกษากรณีชุมชนมอญในกรุงเทพมหานครด้วยวิธีวิจัยในเชิงคุณภาพ อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและลงลึกถึงข้อมูลในระดับจุลภาค (Micro) ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่ผู้วิจัยจะเข้าไปศึกษา คุณสมบัติตามที่ผู้วิจัยได้เจาะจงไว้ว่าเป็นชุมชนมอญในเมืองที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่มาจากการศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เป็นปัจจัยเงื่อนไขสำคัญในการยึดโยงความเป็นชุมชนชาติพันธุ์ จากผู้ให้ข้อมูลภายในชุมชน เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีศึกษา (Case Study) ที่เน้นรายละเอียดของปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจริง เป็นธรรมชาติและสามารถค้นหาข้อมูลเชิงประจักษ์มาอธิบายทฤษฎีข้อมูลฐานราก (the Aim of Grounded Theory) สรุปรูปเป็นทฤษฎีจากข้อมูล ซึ่งนักวิจัยเริ่มต้นจากความสนใจในพื้นที่ (an area of interest) ลงมือเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ (Grix, 2004, p. 112, quoted in Strauss and Corbin, 1998, p. 158)

สนามวิจัย (Field)

1. ในขั้นการพิจารณาเลือกสนาม หรือเลือกพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยได้พิจารณาคุณสมบัติของชุมชนการสอบถามข้อมูลชาวบ้านและสำรวจชุมชนที่ได้ชาวบ้านในละแวกเดียวกันยอมรับว่าเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งในละแวกบ้านของผู้วิจัย เพื่อค้นหาคุณสมบัติของชุมชนที่มีความเข้มแข็งเพื่อเก็บข้อมูลในเบื้องต้น เพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจเลือกพื้นที่ศึกษา ผลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านกลับพบว่าชุมชนที่สนใจเป็นชุมชนมอญ ซึ่งมีประวัติชุมชนมาตั้งแต่ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อเห็นว่าการที่ชุมชนยังดำรงอยู่ได้ถึงปัจจุบันอาจมีเงื่อนไขจากความเป็นชุมชนชาติพันธุ์

2. ขั้นสำรวจชุมชนมอญ โดยการสำรวจชมชุมชนอื่น ๆ เช่น ชุมชนมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ชุมชนมอญบางกระดี่ กรุงเทพมหานคร และจากสอบถามเรื่องราววิถีชีวิตคนมอญจากผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์มอญ ซึ่งมีความคุ้นเคยกับวิถีชุมชนมอญจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

3. ศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของคนมอญ และความรู้พื้นฐานของคนมอญ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนที่ยังมีความคลุมเครือ

4. การจัดเก็บข้อมูลในงานวิจัยที่ศึกษาความจริงและนัยที่เป็นปรากฏการณ์ของชุมชนชาติพันธุ์ที่อาศัยและตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชน โดยเจาะจงเลือกชุมชนศิษย์หลวงปู่ขาววัดหลักสี่ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ เป็นชุมชนกรณีศึกษาที่มีคุณสมบัติของชุมชนมอญในกรุงเทพมหานครดังนี้

1. ชุมชนศิษย์หลวงปู่ขาววัดหลักสี่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองเปรมประชากร
2. ชุมชนมีวัดหลักสี่เป็นที่บรรพบุรุษมอญในชุมชนสร้างไว้ในอดีต และที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านชุมชน

3. ในอดีตชุมชนดังกล่าวมีอาชีพทำนา ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของคนมอญเมื่อครั้งอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์

4. ชุมชนอยู่ในความสงบ มีความสามัคคี มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ
5. ชุมชนมีผู้สูงอายุที่เป็นคนมอญอยู่จำนวนมาก
6. ชุมชนยังมีการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน
7. ความพยายามในการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมมอญไปสู่รุ่นลูกหลาน
8. ชุมชนดังกล่าวมีผู้นำ คณะกรรมการชุมชนเป็นคนมอญ หรือ มีเชื้อสายมอญ
9. ชุมชนต้องการฟื้นฟูฟื้นความชุมชนมอญขึ้นมาใหม่ ด้วยการส่งเสริมศิลปประเพณี วัฒนธรรมของคนมอญ อาหารมอญ

10. ชุมชนมีสิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภค ความเจริญ โรงงานอุตสาหกรรม ศูนย์การค้า และอยู่ในย่านชุมชนเมือง

ดังนั้นผู้วิจัยจึงพิจารณาเลือกชุมชนในพื้นที่เขตหลักสี่ จากความโดดเด่นของชุมชน ศิษย์หลวงปู่ขาววัดหลักสี่จากกิจกรรมของชุมชน และประเพณีของชุมชนที่ผ่านการผสมผสาน ความหลากหลายวัฒนธรรม และมีมิติในความเป็นมาของชุมชนทางประวัติศาสตร์ เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการศึกษาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้

การเข้าสู่สนามวิจัย

การเก็บข้อมูล เพื่อนำมาวิเคราะห์เพื่อแยกประเภทข้อมูล หาประเด็นหลัก นำมา กำหนดคำถามในการวิจัย และกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก และแนวคำถามในการสัมภาษณ์อย่างไม่มี โครงสร้างจากข้อมูลปรากฏการณ์ในภาพรวมของความเป็นชุมชนกับความสำคัญของทุนทาง สังคมในการยึดโยงกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างเป็นกระบวนการแบบ การค้นหาองค์ ประกอบปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่เป็นบริบทของชุมชนด้วยความพยายามในการเกาะเกี่ยว ความเป็นชุมชนที่มาจากการพัฒนากระบวนการคิด รูปแบบ แนวทางในวิถีปฏิบัติและผลลัพธ์ของการดำรง อยู่ของชุมชนมอญในเมืองที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และสนทนา กลุ่ม ข้อมูลที่จัดเก็บมาจากชุมชนมาแยกประเภท จัดหมวดหมู่ วิเคราะห์และตีความความหมาย จากข้อมูล จัดกลุ่มมโนทัศน์ วิเคราะห์ เปรียบเทียบ สังเคราะห์ และสรุป เมื่อพบว่าข้อมูลบางส่วน ยังไม่สมบูรณ์ เก็บข้อมูลเพิ่มเติมจนกว่าข้อมูลมีความอิ่มตัว ซึ่งในระหว่างการเก็บข้อมูลผู้วิจัยจะ ทำการวิเคราะห์ข้อมูล เปรียบเทียบวิเคราะห์และย้อนกลับไปหาข้อมูลเป็นจากการสุ่มเชิงทฤษฎีที่มี และต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในบริบทของชุมชนตามความเป็นจริง ส่วนในการเก็บข้อมูล ด้วยการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยก็จะทำร่วมกับกลุ่มผู้ช่วยนักวิจัยที่ได้มีการประชุมซักซ้อมกันมาอย่างดี และจะมีการปรับแนวคำถามตามความเหมาะสม ตลอดกระบวนการเก็บข้อมูล วิเคราะห์และ สังเคราะห์ข้อมูล

ลักษณะของข้อมูลที่ต้องจัดเก็บ

1. ข้อมูลทุติยภูมิจากงานวิจัย ตำรา เอกสาร ตำนาน บทความวิชาการ บันทึกการประชุมเขต ข้อมูลประวัติชุมชน แผนที่ชุมชน จุลสารเผยแพร่ข้อมูลประวัติชุมชนออนไลน์ ฯลฯ

2. ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้มาจากข้อมูลประจักษ์จากแหล่งข้อมูลโดยตรงจากชุมชน ด้วยวิธีจัดเก็บที่ผสมผสานกันหลายเทคนิควิธี คือ

2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) ด้วยการสังเกต ชักถามและจดบันทึก วิเคราะห์

2.2 การสัมภาษณ์ชาวบ้านในประเด็นทุนทางสังคมที่ยังคงมีอยู่ในชุมชน จัดแบ่งเป็นสนทนาในกลุ่มย่อย โดยมีผู้ช่วยนักวิจัย 4 คน ซึ่งได้ซักซ้อมประเด็นและวิธีการในการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ตามประเด็นที่เตรียมการไว้เป็นอย่างดี โดยแบ่งหน้าที่ผู้บันทึกเสียง 2 คน บันทึกภาพ 1 คน และจดบันทึกภาคสนาม (Fielded Note) 1 คน โดยแยกผู้ร่วมสนทนากลุ่มละ ๗ ละ 4-6 คน ใช้วิธีเจาะจงเลือกกลุ่ม 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มคนวัยทำงาน 2) กลุ่มผู้อาวุโส 3) กลุ่มแม่บ้าน 4) เด็กและเยาวชน

2.3 สัมภาษณ์อาวุโสในชุมชนที่รู้ข้อมูลและมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ชุมชนเท่าที่ชุมชนจดจำได้ ด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-dept interview) ข้อมูลเรื่องเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน และดำเนินเก็บข้อมูลไปจนกว่าจะได้ข้อมูลมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์เพียงพอ จนกว่าจะไม่มีข้อมูลอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีก

2.4 การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) เป็นการเลือกตามทฤษฎีจากชาวบ้านที่สามารถให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เริ่มจากการกำหนดคุณสมบัติผู้ให้ข้อมูลอย่างกว้าง ๆ เริ่มจากการประชุมชาวบ้านเพื่อคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักตามกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์แล้วว่า จะเก็บข้อมูลแบบใด และเก็บจากใคร การวางแผนเป็นขั้นตอนเพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ถูกคัดเลือกให้เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไป โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บมาได้วิเคราะห์สร้างเป็นกลุ่มมโนทัศน์ (Concepts) จากนั้นได้นำมาจัดให้เป็นหมวดหมู่ (Categories) เพื่อใช้สร้างข้อสรุปชั่วคราว และทำการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักคนต่อไปเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในลักษณะเดียวกัน การเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักจะกระทำต่อไปจนกว่าจะแน่ใจว่าข้อมูลที่ได้ไม่มีข้อมูลใดมาสนับสนุนเพิ่มเติมอีกต่อไป

ด้วยงานวิจัยในครั้งนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาตีความและอธิบายถึงปรากฏการณ์อันเป็นพัฒนาการทุนทางสังคมของชุมชนปรากฏการณ์ชุมชน ดังผู้ให้ข้อมูลหลักจึงเป็นสมาชิกชุมชน สมาชิกเครือข่าย ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ที่

เคยอาศัยอยู่ในชุมชน โดยมีรายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักสำหรับงานวิจัยในครั้งนี้จำนวน 20 ราย ดังปรากฏในตารางที่ 3.1 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3.1
ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	เพศ	อายุ	อาชีพ	สถานภาพ
1. จำเอกพ่ายัพ คะดาษ	ชาย	56	ข้าราชการทหารอากาศ (เกษียณ)	ประธานชุมชน
2. นายสมศักดิ์ เพชรเรือง	ชาย	54	พนักงานชั้นเอก บริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด	เลขานุการชุมชน
3. นางภรณ์ (จ๊กกรวย) เปลี่ยนนภักดี	หญิง	56	ผู้ริเริ่มศูนย์สุขภาพชุม ชน	รองประธานชุมชน
4. นายนิกร สุขความดี	ชาย	65	พนักงานกรมไปรษณีย์ โทรเลข (เกษียณอายุ)	อดีตผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2
5. นางพ็อน ผ่องสุภาพ	หญิง	76	แม่บ้าน	ชาวบ้าน
6. นางอุทัย เขยชื่น	หญิง	56	ค้าขาย	ชาวบ้าน
7. นายสิทธิพร พลสิงหะ	ชาย	29	พนักงานบริษัท	ชาวบ้าน
8. นายดี (นามสมมติ)	ชาย	58	ค้าขาย	อดีตลูกบ้าน
9. นางเจียบ (นามสมมติ)	หญิง	41	ค้าขาย	ลูกบ้าน
10. นายมิ่ง แสงสังข์	ชาย	76	เกษียณอายุราชการ	อดีตข้าราชการ

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	เพศ	อายุ	อาชีพ	สถานภาพ
11. นางทองสุข กาญจนพาทิ	หญิง	80	แม่บ้าน	ชาวบ้าน
12. นางเชื้อ เอี่ยมดิษฐ์	หญิง	79	แม่บ้าน	ชาวบ้าน
13. นางละมัย คะดาษ	หญิง	50	ค้าขาย	แม่บ้าน
14. นายชูศักดิ์ เรือนราน	ชาย	58	ค้าขาย	ประธาน ชุมชนตลาดหลักสี่
15. นายธิติพงษ์ ทองคำ (ทูน)	ชาย	49	ค้าขาย	เจ้าของร้านหนังสือ พิมพ์
16. นางรจนา (นามสมมติ)	หญิง	50	ค้าขาย	ชาวบ้านกลุ่มใหม่
17. น.ส.สอน จี๊ฝาก	หญิง	65	แม่บ้าน	ชาวบ้าน
18. นายกมล ชันทอง	ชาย	66	ค้าขาย	อดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
19. นายเฉลิม เนตรสว่าง	ชาย	61	ค้าขาย	ชาวบ้าน
20. นางสุรินทร์ (เทศทอง) เอมสาร	หญิง	75	แม่บ้าน	อดีตลูกบ้าน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ ด้วยการตีความข้อมูลปรากฏการณ์ที่ได้มา สัมภาษณ์แบบเจาะลึก บันทึกภาคสนาม (Field note) การบันทึกแถบเสียงและวีดิทัศน์ด้วยการถอดความอย่างละเอียด วิเคราะห์และตีความข้อมูล แยกประเภทข้อมูล (categorizing) นำไปจัดกลุ่มมโนทัศน์จากข้อมูลตามรหัส (coding) วิเคราะห์แบบแผนหาความสัมพันธ์ (pattern forming) หรือกลุ่มมโนทัศน์ (concept) สังเคราะห์มโนทัศน์ที่มีความสัมพันธ์กันในเชิงเหตุผล นำมโนทัศน์ที่ได้มาเชื่อมโยงสร้างข้อสรุปเป็นทฤษฎีที่มาจากฐานราก (Grounded Theory) เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามในการวิจัยอันเกิดจากปรากฏการณ์จริงของชุมชนที่ได้เข้าไปศึกษา

การอภิปรายผล

การอภิปรายผลตามกรอบการศึกษาทุนทางสังคมในชุมชนชาติพันธุ์ ศึกษากรณีชุมชนมอญในกรุงเทพมหานคร ด้วยการตีความและพรรณนาจากการวิเคราะห์พัฒนาการของชุมชนมอญตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของชุมชนตามแนวทางการวิจัยในเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษาปรากฏการณ์ภายในชุมชนศิษย์หลวงปู่ขาววัดหลักสี่ จากปัจจัยเงื่อนไขทุนทางสังคมจากองค์ประกอบทั้งภายในและภายนอกที่ช่วยยึดโยงความเป็นชุมชนชาติพันธุ์ โดยใช้กรอบแนวคิดในการวิจัยเป็นแนวทางวิเคราะห์ในการศึกษาทุนทางสังคมในชุมชนชาติพันธุ์ที่ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญในกรุงเทพมหานครในครั้งนี้

ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดเก็บข้อมูล

ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2549 – 1 กุมภาพันธ์ 2551 (รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 24 เดือน)

การนำเสนอผลการศึกษา

การนำเสนอผลการศึกษาตามลำดับดังต่อไปนี้

1. บทนำ (Introduction)
2. ทบทวนวรรณกรรม แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กรอบแนวคิดในการวิจัย (Review of Literature)

3. วิธีวิจัย (Methodology)
4. บริบทโดยทั่วไปของชุมชนกรณีศึกษา
5. พัฒนาการทุนทางสังคมของชุมชนมอญช่วงก่อนสังคมทันสมัย
6. พัฒนาการทุนทางสังคมของชุมชนมอญช่วงสังคมทันสมัย
7. พัฒนาการทุนทางสังคมของชุมชนกรณีศึกษาช่วงหลังสังคมทันสมัย
(พ.ศ. 2540-2551)
8. พลวัตกระบวนการทุนทางสังคมชุมชนมอญกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน
9. บทสรุปและข้อเสนอแนะ